

СҮХБААТАР АЙМАГ ДАХЬ ТӨРИЙН АУДИТЫН ГАЗАР

Аудитын сэдэв:

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилт

Аудит хийх үндэслэл, бүрэн эрх:

Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын 2023 оны А/04 дүгээр тушаалын хавсралтаар баталсан “Төрийн аудитын байгууллагын 2023 онд гүйцэтгэх аудитын төлөвлөгөө”-г үндэслэн Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт заасан Төрийн аудитын байгууллагын бүрэн эрхийн хүрээнд аудитыг гүйцэтгэв.

АУДИТЫН ГОЛ ДҮГНЭЛТ:

БАЙГАЛИЙН НӨӨЦ АШИГЛАСНЫ ТӨЛБӨРИЙГ БҮРЭН НОГДУУЛААГҮЙ, БНАТ-ЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НИЙЦЭЭГҮЙ АРГА ХЭМЖЭЭ ТӨЛӨВЛӨЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН БАЙНА.

Тайланг хүргүүлсэн этгээд:

Аудитын тайланг сумын ИТХ, Засаг дарга, аймгийн Санхүү, төрийн сангийн хэлтэс, Байгаль орчин аялал жуулчлалын газар, Газрын харилцаа, барилга хот байгуулалтын газар, Усны сав газрын захиргаа, Татварын хэлтэс.

Нэмэлт мэдээлэл, мэдээллийн эх сурвалж:

Баруун-Урт 2023 он

Сүхбаатар аймаг дахь Төрийн аудитын газрын дарга,
тэргүүлэх аудитор Г.Даваа

Утас: 70518396 Цахим хаяг: davaag@audit.gov.mn

Аудитын менежер М.Нарантуяа

Утас: 70512123 Цахим хаяг: narantuyam@audit.gov.mn

Ахлах аудитор Г.Оюунболд

Утас: 70512127 Цахим хаяг: oyunboldg@audit.gov.mn

Аудитор Э.Алтансүх

Утас: 70512127 Цахим хаяг: altansukhe@audit.gov.mn

Аудитор Б.Ганцэцэг

Утас: 70512127 Цахим хаяг: gantsetsegb@audit.gov.mn

Аудит хийх үндэслэл, бүрэн эрх	Аудитын зорилт, хамарсан хүрээ, стандарт, арга зүйн талаарх мэдэгдэл Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын 2023 оны А/04 дүгээр тушаалын хавсралтаар баталсан “Төрийн аудитын байгууллагын 2023 онд гүйцэтгэх аудитын төлөвлөгөө”-г үндэслэн Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт заасан Төрийн аудитын байгууллагын бүрэн эрхийн хүрээнд аудитыг гүйцэтгэв.
Аудитын зорилт	“Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилт” сэдвээр нийцлийн аудит хийж, дүгнэлт, зөвлөмж боловсруулж, дүнг холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд танилцуулж, олон нийтэд мэдээлэхэд аудитын зорилт чиглэгдэнэ.
Аудитын хамарсан хүрээ	Аудитад аймаг, сумын ИТХ, Засаг дарга, аймгийн Санхүү, төрийн сангийн хэлтэс, Байгаль орчин аялал жуулчлалын газар, Газрын харилцаа, барилга хот байгуулалтын газар, Усны сав газрын захиргаа, Татварын хэлтэс, Цагдаагийн газрын 2021-2023 оны үйл ажиллагааг хамруулав. “Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хууль”-ийн хэрэгжилтэд хийх нийцлийн аудитыг аймаг, нийслэлийн аудитын газрын төлөвлөгөө хөтөлбөрийн дагуу гүйцэтгэн аудитын дэд тайлан, илрүүлэлтийн матрицыг боловсруулан Говь-Алтай аймаг дахь Төрийн аудитын газарт хүргүүлээ.

БҮЛЭГ А. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд зарим эрх зүйн актад өөрчлөлт оруулах шаардлага байна.

Аудитын асуулт	Аудитын үр дүн
Монгол улсын хөгжлийн бодлогын урт, дунд болон богино хугацааны баримт бичигт ногоон хөгжлийн талаар дэвшүүлсэн арга хэмжээ үр дүнтэй хэрэгжиж байна уу?	- Хөгжлийн бодлого төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх хүрээнд ногоон хөгжил, ойн талаар баримтлах бодлогын хэрэгжилт дунджаар 75 хувийн биелэлттэй байна - Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын урт, дунд болон богино хугацааны баримт бичигт байгалийн нөөцийг ашиглах, нөхөн сэргээх, хамгаалахтай холбоотой баталсан зорилт, арга хэмжээний хэрэгжилт 57-95 хувийн биелэлттэй байна - Ургамалын нөөц ашигласны төлбөрийг ашиг олох зорилготой эсэхээс үл хамааран хадлан бэлдсэн иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагыг байгалийн ургамлын нөөц ашигласны төлбөрөөс чөлөөлөхгүй байх зохицуулалтыг хуульд оруулах шаардлага байна - Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах төлбөрийн орлогын хэсгийг бүрдүүлэх, зарцуулах, тайлагнах журам”-ын 3.11-3.15 заалтын зохицуулалт хэрэгжихгүй байх сөрөг үр дагавартай байна

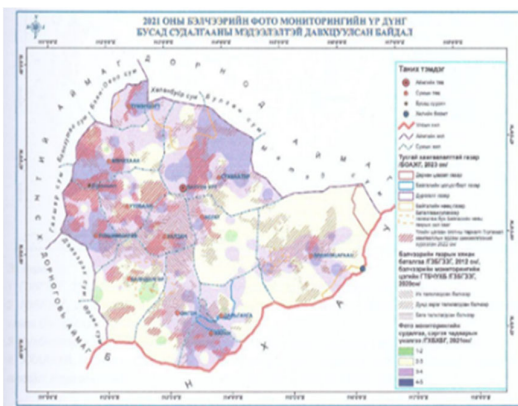
- БНАТ-ийн орлого давсан тохиолдолд давсан орлогын зарцуулалт нь БНАТ-ийн хуулийн 18.1 дэх заалтыг хангасан байх тухай заалтыг БНАТ-ийн хуульд нэмж тусгах шаардлагатай байна

Эрх бүхий албан тушаалтны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө, гэрээнд байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, түүнтэй холбогдох харилцааг тусгаж, дүгнэсэн байна уу ?

- БОАЖ-ийн сайд аймаг, нийслэлийн Засаг дарга, харьяа төсөв захирагчтай байгуулсан гэрээ, гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөнд байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, түүнтэй холбогдох харилцааг тусгаж, дүгнэсэн байна
- Хэрэгжүүлсэн арга, хэмжээнээс ойн сан бий болгох, ховордсон ан амьтныг сэргээн нутагшуулах зэрэг ажлууд үр дүнд хүрсэн боловч аймгийн Засаг дарга болон ИТХ-аас Засгийн газар болон БОАЖ-ын яаманд хүргүүлсэн ажил хэрэгжээгүй, ажлын явц удаашралтай байна
- Аймгийн иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагын ундны усаар хангаж буй “Дөрвөлж” ОНӨААТҮГ-ын усны алдагдлыг /эх үүсвэрээс олборлосон усны 30 орчим хувь, хэрэглэсэн усны 40 орчим хувьтай тэнцэх буюу 3 жил тутамд Баруун-Урт сумын хэрэглэгчдийн 1 жилд хэрэглэх усыг шугамын алдагдлаар алддаг/ бууруулах ажлыг зохион байгуулах, алдагдсан уснаас төлбөр авах шаардлага байна

БҮЛЭГ Б. УС БОЛОН ГАЗРЫН ТӨЛБӨРИЙН ОРЛОГЫГ ДУТУУ НОГДУУЛЖ, ТӨЛӨВЛӨСӨН ЗАРДЛЫН 33.3 ХУВИЙГ ЗОРИУЛАЛТ БУСААР ЗАРЦУУЛЖЭЭ.

Аудитын асуулт

Аудитын үр дүн

- Малын тоо толгой нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор Эрдэнэцагаан сумаас бусад нь бэлчээрийн даац хэтрэлттэй, Асгат, Мөнххаан, Наран, Халзан сумд 50 хувь хүртэл хэтрэлттэй, Онгон, Сүхбаатар, Уулбаян сумд 50-100 хувь хүртэл, Баяндэлгэр, Дарьганга, Түвшинширээ, Түмэнцогт сумдын зун намрын улирлын бэлчээрийн даац 100-аас дээш хувиар хэтэрсэн гэж мэргэжлийн байгууллага тогтоосон байна. Бэлчээрийн даац хэтэрсэн нь бэлчээрийн доройтлын суурь шалтгаан бөгөөд нийт нутаг дэвсгэрийн 9.6 хувь нь их талхлагдсан, 28.7 хувь нь дунд зэрэг талхлагдсан, 61.1 хувь нь бага зэрэг талхагдалд өртсөн байна
- Төлбөрийн орлогыг хуульд заасан хувь хэмжээнээс багаар төлөвлөж баталсан бөгөөд

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилт

Төлбөрийн орлогын хэсгийн
бүрдүүлэлт хуулийн дагуу
хэрэгжиж байна уу?

газрын гүний усыг зөвшөөрөлгүй ашиглах болон газар эзэмших зөвшөөрөлгүйгээр нийтийн эдэлбэр газар болон зам, шугам сүлжээний газрыг ашиглах зөрчил нийтлэг байна

- Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийг үндэслэлтэй төлөвлөөгүй, ногдуулалтыг дутуу хийсэн байна.

Талбайн нэр	Сумууд	Эзэмшигч	Талбайн хэмжээ (га)	1 га талбайн төлбөр	ГТТХуулийн 7.4 заалтаар	Нийт төлбөр зохих дүн
Зэрвэ	Сүхбаатар	Анандбаян тап	94.00	16,000	32,000	3,008,000
Өвөр баян	Эрдэнэцагаан	Баян-Эрч	88.46	16,000	32,000	2,830,720
Өлзийт	Мөнххаан	ЗБЗ	130.99	16,000	32,000	4,191,680
Хавцал	Түвшинширээ	ЗБНЭ	25.20	16,000	32,000	806,400
Хөтлий нуруу-3	Эрдэнэцагаан	Эрдэнийн олз	51.47	16,000	32,000	1,647,040
Хулман нуур	Эрдэнэцагаан	Эрдэнийн босго	1,228.66	16,000	32,000	39,317,120
Хурган уул	Баяндалгэр	Талын элч	2,719.94	16,000	32,000	87,038,080
Хэрмийн цагаан өндөр	Эрдэнэцагаан	Эрэн толгой	3,251.05	16,000	32,000	104,033,600
Цагаан ширээ	Уулбаян	Шинэ уужим орд	862.39	16,000	32,000	27,596,480
Цайрт	Түмэнцогт	Говьмастер	288.38	16,000	32,000	9,228,160
Цогт толгой	Сүхбаатар	Цайртминерал	1,015.33	16,000	32,000	32,490,560
Эрвэн кошууны овоо	Сүхбаатар	Каскойд майнинг	77.75	16,000	32,000	2,488,000
Эргэн	Баруун-Урт, Сүхбаатар	Олондаана	98.51	16,000	32,000	3,152,320
Дүн			9,932.13			317,828,160

- Аймгийн ИТХ-ын 2022 оны 10-р сарын 01-ний өдрийн 04 тоот тогтоолоор уурхайн газарт ашиглалт, олборлолт явуулж буй талбай, уул, уурхайн үйлдвэрлэлийн барилга байгууламж, уурхайн нөөц газар, тэсрэх бодисын агуулах гэсэн 4 ангиллаар газрын төлбөр авахаар тусгасан. Дээрх 13 уурхайн 2021 оны байдлаар газрын төлбөр төлбөл зохих хэмжээг хүснэгтээр харуулбал: Хүснэгтийн тооцоолол нэг жилээр бөгөөд 2021-2022 онуудад газрын төлбөр төлөөгүй нийт 635.6 сая төгрөг байна

- Иймд ИТХ-ын тогтоолын дагуу газрын кадастрын зураглалыг дээрх 4 ангиллаар хийлгүүлж 13 уурхайгаас төлбөрийг нөхөн төлүүлэхээр албан шаардлага хүргүүллээ.

- Усны нөөц ашигласны төлбөрийг 35.5 сая төгрөгөөр дутуу төвлөрүүлсэн зөрчилд төлбөрийн акт тогтоож, төсөвт төвлөрүүлэв.

Д/д	БНАТ-ийн орлогын бүрдүүлэлт	Гүйцэтгэл		Зарцуул бал зохих хувь	Үүнээс:			
		2021	2022		Зарцуул бал зохих сан	Зарцуул сан	Зарцуул бал зохих сан	Зарцуул сан
1	Байгалийн ургамал ашигласны төлбөр	71.5	56.1	15	10.73	22.0	8.42	0
2	Рашаан, ус ашигласны төлбөр	614.2	603.1	35	214.97	52.5	211.09	87.6
3	Ан амьтны нөөц ашигласны төлбөр	1039.6	1366.3	50	519.8	87.6	663.15	521.2
4	Газрын төлбөр	706	309.3	15	105.9	90.3	46.40	151.1
НИЙТ ДҮН		2431.3	2334.8		851.40	252.40	949.05	759.90

Төлбөрийн орлогын хэсгийн
зарцуулалт хуулийн дагуу
хэрэгжиж байна уу ?

- 2021 онд газрын төлбөрийн 706.0 сая төгрөгийн орлогын 105.9 сая төгрөг зарцуулахаас 90.3 сая төгрөг, усны нөөц ашигласны төлбөрийн орлогын 214.0 сая төгрөг зарцуулахаас 52.5 сая төгрөг, ан амьтны нөөцийн орлогын 519.8 сая төгрөг зарцуулахаас 87.6 сая төгрөг зарцуулсан нь хуулийн хэрэгжилтийг хангаагүй байна

- Аймгийн хэмжээнд 2021-2022 онуудад 1,799.5 сая төгрөгийг аймаг сумдын ИТХ-аас байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх, хяналт тавих арга хэмжээнд зарцуулахаар тусгасан байна. Гарсан гүйцэтгэлийг авч үзвэл хөрөнгө бэлтгэхэд 12.0, шатахуунд 38.6, тоног төхөөрөмж худалдан авахад 150.3, сургалт сурталчилгаанд 23.0, томилолтод 20.8, урамшуулалд 45.4, гэрээний дагуу ажил гүйцэтгэхэд 242.7, өвс тэжээл хужир шүү бэлтгэхэд 4.8, хог цэвэрлэгээнд 35.1, гамшгаас хамгаалахад 17.9, цагдаагийн үйл ажиллагааг дэмжихэд 22.0 нийт 600.6 сая төгрөгийг зориулалт бусаар зарцуулсан нь баталсан зардлын 33.3 хувийг эзэлж байна.

БҮЛЭГ В. Хуулийн хэрэгжилтэд хийсэн дүн шинжилгээ байхгүй, харилцагч талуудын уялдаа холбоо хангалтгүй байна.

Аудитын асуулт	Аудитын үр дүн
Хуулийн хэрэгжилтийн тайлагнал, мэдээллийн сан үнэн зөв илэрхийлэгдэж, төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоо оновчтой байна уу?	- Байгаль орчны мэдээллийн санд байршуулсан мэдээллүүд нь шинэчлэгдээгүй байна. - Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь заалтын хэрэгжилт хангалтгүй байна. Байгалийн ургамал, ус, ой сангийн мэдээлэл сүүлийн 2-5 жилийн хугацаанд баяжилт хийгдээгүй байна. - Төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагын хамтын ажиллагаа, уялдаа холбоо хангалтгүй байна
Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт, шинжилгээ, үнэлгээг хийж үр дүнг дүгнэсэн үү?	Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон мэргэжлийн байгууллага нь байгалийн нөөцийг хамгаалах, зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд хяналт хийсэн боловч, төлбөрийн орлогын бүрдүүлэлт гарсан зардалд хяналт тавиагүй байна

ДҮГНЭЛТ:

Аудитын дүнд үндэслэн дараах дүгнэлтийг гаргаж байна.

- БНАТТ хуулийн хэрэгжилт бүрэн хангагдаагүй, төлбөрийн хувь хэмжээг нэмэгдүүлэх, хариуцлагыг сайжруулах, зохицуулалтыг нарийвчлах зэргээр нэмэлт өөрчлөлт оруулах зайлшгүй шаардлага үүссэн байна.
- Аймаг, сум ойн менежментийн төлөвлөгөөгүйгээр ойн сан бүхий газарт байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжүүлж байна.
- Газрын төлбөрийн орлогын ногдуулалтыг дутуу хийсэн, зарим

нийтийн эдэлбэр газар болон зам, шугам сүлжээ газрын зөвшөөрөлгүй, ус ашиглах дүгнэлтгүй, зөвшөөрөл аваагүй иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагууд ус ашиглаж байна.

- Төлбөрийн орлогыг хуульд заасан хувь хэмжээнээс багаар төлөвлөж батлагдсан төсвийг зориулалт бусаар зарцуулсан байна.
- Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, мэргэжлийн байгууллага нь байгалийн нөөцийг хамгаалах, зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд хяналт хийсэн боловч, төлбөрийн орлогын бүрдүүлэлт гарсан зардалд хяналт хийгдээгүй байна.

ЗӨВЛӨМЖ:

Аудитаар өгсөн дүн дүгнэлтэд үндэслэн дараах зөвлөмжийг өгч байна.

Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ-т:

1. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогын бүрдүүлэлтэд тавих хяналтыг сайжруулах, байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний хэрэгжилтийг нэгтгэн удирдах, БОАЖГ, СТСХ, ГХБХГ, Татварын хэлтэс, Усны сав газрууд, сумдын ЗДТГ болон холбогдох бусад байгууллагуудыг уялдаа холбоотой ажиллуулах чиглэлээр арга хэмжээ төлөвлөж, хэрэгжүүлэх.
2. Дөрвөлж ОНӨААТҮГ-ын шугамын усны алдагдлыг бууруулах чиглэлээр арга хэмжээг төлөвлөж зохион байгуулах.

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газарт:

1. Байгаль орчныг нөхөн сэргээх арга хэмжээний төлөвлөлт хийхдээ сав газруудын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөө, ан амьтны менежментийн төлөвлөгөө, газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө болон бусад төлөвлөгөөнд тусгагдсан холбогдох арга хэмжээнүүдийн шалгуур үзүүлэлт, суурь болон хүрэх түвшний мэдээллийг бүрэн ашиглах.
2. Аймгийн хэмжээнд байгаль орчныг хамгаалах нөхөн сэргээх арга хэмжээ төлөвлөх, зохион байгуулахад шаардлагатай мэдээллийг холбогдох байгууллагуудаас тухай бүр гаргуулан авч, нэгтгэн, улирал бүр дүн шинжилгээ хийж ажиллах.
3. Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний төлөвлөлт, хэрэгжилтийг сумдад үр дүнтэй

хэрэгжүүлэхийн тулд сумдын холбогдох албан тушаалтнуудыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангаж ажиллах.

4. Сүхбаатар аймгийн “Ойн менежментийн төлөвлөгөө”-г мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэн Ойн газраар батлуулах, сумдыг “Ойн менежментийн төлөвлөгөө”-тэй болгох ажлыг төлөвлөж, зохион байгуулах.
5. Ус зөвшөөрөлгүй хэрэглэж, ашиглаж байгаа зөрчлийг арилгуулах чиглэлээр аймгийн хэмжээнд нэгдсэн арга хэмжээ төлөвлөж, хэрэгжүүлж, ус ашигласны төлбөрийг холбогдох хууль, тогтоомжийн дагуу ногдуулах.

Газрын харилцаа, барилга хом байгуулалтын газарт:

1. Газрын зөвшөөрөлгүй нийтийн эдэлбэр газар болон зам, шугам сүлжээний газруудын зөрчлийг арилгуулах нэгдсэн арга хэмжээг зохион байгуулж, Газрын төлбөрийн тухай хуульд заасны дагуу төлбөр ногдуулах.

Татварын хэлтэст:

1. Байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, газрын хяналтын улсын байцаагч болон уул уурхайн хяналтын улсын байцаагч нартай мэдээлэл солилцох, хамтран ажиллах замаар байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн ногдуулалтад хяналт тавьж, байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийг бүрэн ногдуулахад чиглэсэн хяналт, шалгалтыг хэрэгжүүлэх.
2. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн ногдуулалт хийгдсэн боловч төлөөгүй иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагаар төлүүлэхэд чиглэсэн шат дараалсан арга хэмжээг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу хэрэгжүүлж, төлөлтийг нэмэгдүүлэх.

Үндэсний аудитын газарт хүргүүлж буй санал:

1. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн 19.1-д заасан хадлан бэлчээрийн зориулалтаар ашигласан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг бэлчээрийн ургамал ашигласны төлбөрөөс чөлөөлөх заалтыг хасуулж хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах саналыг уламжлах.

2. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийг иргэн, хуулийн этгээд хуульд заасан хугацаанд бүрэн төлдөг болгохын тулд төрийн зарим төрлийн үйлчилгээ үзүүлэхийн өмнө тухайн иргэн, хуулийн этгээдэд ногдуулсан байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийг хууль, шүүхийн маргаантайгаас бусад тохиолдолд төлсөн байх шалгуурыг холбогдох хууль тогтоомжуудад оруулах саналыг хүргүүлэх нь зүйтэй байна.
3. Ус, ой, ургамал, газар, ан амьтныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнүүд нь өөр хоорондоо уялдаа холбоотой байдаг зөвхөн тухайн нөөцийг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ гэж хатуу хязгаарлах нь бодит байдалд нийцэхгүй байна. Иймд Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хууль болон “Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах төлбөрийн орлогын хэсгийг бүрдүүлэх, зарцуулах, тайлагнах журам”-д арга хэмжээний зориулалт, төрөл, төлбөрийн орлогын хувь хэмжээг уян хатан тусгуулах.
4. Агнуулах ан амьтны тоо хэмжээний дээд хязгаарыг БОАЖЯ төсвийн цаглавартай уялдуулан батлуулдаг болгох саналтай байна.